

I. Nicejský koncil a ariánska heréza

Stanislav Trebatický

16. decembra 2019 ✚ *História* ✚ *Dejiny koncilov*

Obdobie prvých troch storočí po narodení Nášho Pána bolo poznačené krvavým prenasledovaním kresťanov. Neustála neistota, problémy s komunikáciou i mobilitou a obavy o život znemožňovali zvolanie koncilu, ktorý by pokrýval všetky lokálne cirkvi. Preto sa schádzali väčšinou len biskupské synody na lokálnej úrovni, alebo zhromaždenia pokrývajúce viacero lokálnych cirkví.

Medzi takéto synody patria:

– Kartáginská synoda z roku 257, ktorú zvolal kartáginský biskup Cyprián kvôli krstom heretikov. Zúčastnilo sa jej 87 afrických biskupov.

– Elvirská synoda z roku 306, na ktorej sa zišlo 19 hispánskych biskupov a 24 presbyterov zo všetkých provincií polostrova a prijali 81 kánonov o cirkevnej disciplíne.

– Arleská synoda z roku 314, ktorú už zvolal osobne cisár Konštantín Veľký, bola prvým zhromaždením, ktoré sa odohralo pod patronátom svetskej moci a znamením, že sloboda kresťanov sa blíži. Dostavilo sa 33 biskupov zo západorímskej časti ríše. Na nej sa už riešili prvé herézy, konkrétne *donatistov*, (vodca Donatus Magnus), ktorí odmietali opätovné prijímanie odpadlíkov do Cirkvi, brojili proti liturgii (považovali ju za nečistý obrad) a hlásali, podobne ako neskôr Viklef a Hus, že účinnosť sviatostí je závislá na morálnom stave toho, kto ich udeľuje. Niektorých biskupov vyhlásili za antikristov. V konečnom dôsledku neuznávali viditeľnú Cirkev s jej administráciou a hierarchiou ako pravú, ale za pravú považovali neviditeľnú Cirkev zloženú zo svätých, ktorí vydržali prenasledovanie a žili cnostne. (To sú idey, ktoré sa vynorili opäť počas protestantskej revolúcie. Môžeme vidieť, že väčšina heréz bola vymyslená už v prvotnom období Cirkvi a neustále sa len recykluje. Z toho dôvodu aj nazývali nemeckých *novokrstencov* donatistami, lebo podobnosť náuky bola očividná.)

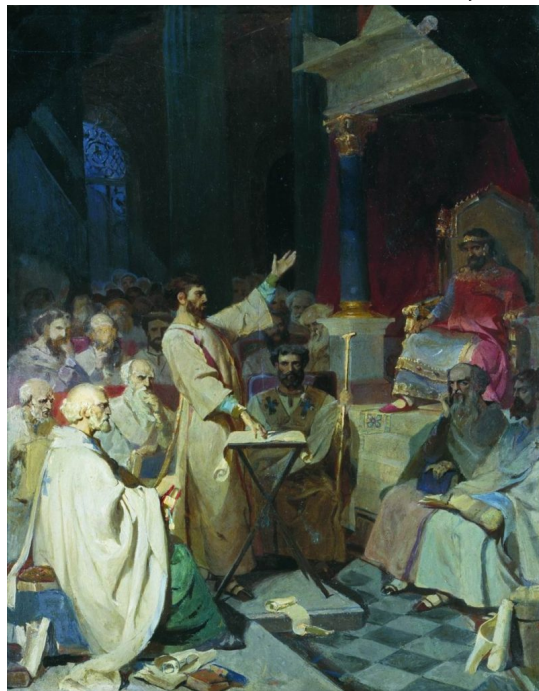
– Antiošská synoda z roku 324 bola tiež iniciovaná cisárom Konštantínom, ktorý v tom roku definitívne porazil svojich súperov a stal sa neobmedzeným vládcom Rímskej ríše. Kresťanom dal slobodu a snažil sa o jednotu Cirkvi (aj keď niekedy sporným direktívnym spôsobom). Tentoraz išlo o herézu *ariánov*, nasledovníkov alexandrijského kňaza Aria. Konštantín vyslal svojho cirkevno-politického poradcu biskupa Ossia, aby spory urovnal. Ten zvolal synodu do Antiochie, ktorá predbežne odsúdila ariánskeho biskupa Eusébia z Cézarey.

Problém ariánskej herézy (a aj ďalšie akútne problémy) sa však ukázal natoľko závažný pre ďalší vývoj v Cirkvi, že bolo nakoniec nutné zavolať celocirkevný všeobecný snem. Táto heréza sa v priebehu 4. storočia natoľko rozšírila, že pohltila celé provincie, dokonca väčšinu Cirkvi a aj mnohé nové germánske etniká, ktoré boli pokrstené ariánmi. Pravovernosť a jednotu Cirkvi boli vážne ohrozené.

Cisár Konštantín zvolal koncil v roku 325 a za miesto jeho konania zvolil maloázijské mesto Nikaiu. Koncil sa začal 20. mája v ústrednej budove cisárskeho paláca. Cisár predniesol v latinčine úvodnú reč a stanovil poriadok rokovaní. Koncil trval jeden mesiac a na konci slávnostne vyhlásil Nicejské vyznanie viery.

Hlavným popudom k zvolaniu koncilu, ako už bolo povedané, bol rozmáhajúci sa blud alexandrijského kňaza Aria. Ten spočíval v popieraní božskej podstaty (substancia, úsia) osoby Božieho Syna Ježiša Krista na základe toho, že Boží Syn bol splodený Otcom a toto splodenie bolo Ariom vykladané ako splodenie v čase. Arius uvažoval, že ak bol čas, keď Kristus neexistoval a on sa domnieval, že áno, tak podstata Boha večne existuje len v samotnom Bohu Otcovi a nie v Synovi, pretože neskôr splodený Syn musí mať inú podstatu, ktorá vznikla, bola stvorená v čase.

Z toho vyplývalo, že Pán Ježiš je len stvorená bytosť, síce najvyššie postavená v rade stvorenia a „prvorodený“, ako ho ariáni tiež nazývali, ale určite nie je tým istým Bohom ako Boh Otec, lepšie povedané, nebol pre nich v skutočnosti Bohom vôbec. Arius dokonca tvrdil, že: „Pokiaľ Otec splodil Syna, má ten, ktorý je splodený, počiatok svojho bytia a preto je jasné, že bola doba, keď Syn neexistoval; z toho vyplýva, že Syn mal bytie z ničoho (ex ouk ontón, ex nihilo).“ Čiže bol stvorený, nie je večný a teda nemôže byť Bohom. Navyše, a to je dosť dôležité, môže zaniknúť (ak by Boh chcel), keďže bol stvorený „ex nihilo“ z ničoho a teda nemá absolútne bytie ako Boh, ale len darované ako stvorená bytosť.

Zdroj: commons.wikimedia.org

Tento blud mal korene ešte v časoch 1. storočia, keď niektorí judaizujúci kresťania neradi prijímali zjavenú pravdu o Najsvätejšej Trojici a snažili sa ju nejakou upravou v duchu starozákonného monoteizmu.

Rafinovaným spôsobom sa Arius (existuje hypotéza, že sám bol židovského pôvodu) pokúsil tento problém vyriešiť (alebo lepšie povedané oklamať veriacich) tak, aby budil zdanie pravovernosti a zároveň oslabil dogmu o Trojici. Netvrdil, že Ježiš Kristus nie je Božím Synom, avšak rozumel pod tým pojmom niečo iné ako pravoverní kresťania.

Pre jednoduchých kresťanov, ktorí poznali len základnú náboženskú terminológiu, bola jeho náuka prijateľná, pretože používala termíny ako Boží Syn, Vykupiteľ a pod. Subtílne teologické zákruty boli pre

masy temné a neuchopiteľné. Vzdelaní otcovia Cirkvi však ľahko postrehli nebezpečenstvo skryté v učení o rozdielnych podstatách Otca a Syna. Ak je totiž Boh Otec božskej podstaty a zároveň Boh môže byť len jeden, tak potom, ak má Boží Syn inú podstatu ako Otec (Arius tvrdil, že má, lebo bol stvorený), tak logicky nemôže mať podstatu božskú, lebo potom by existovali dvaja rovnocenní Bohovia s rozdielnymi podstatami, čo je nezmysel.

Ak má teda Pán Ježiš inú podstatu, nemôže byť Bohom, ale len stvorenou bytosťou. To tvrdil Arius. Ak by však bol stvorenou bytosťou, tak by nemohol byť dokonalým a nemohol by ani priniesť za naše hriechy dokonalú obeť. Ak by však kresťanov Ježiš Kristus nemohol vykúpiť svojou dokonalou obeťou na kríži, ak by nebol Bohom, tak celá kresťanská viera by bola márna, ako vedel už sv. Pavol.

Domyslené do dôsledkov: Ježiš Kristus by bol nakoniec len akýmsi najlepším človekom ako ho chápu tolstojovci, masarykovci a pod; prípadne by mal v sebe gnostickú „božskú iskrú“, aby mu bol ponechaný nejaký nadprirodzený prvok a výnimočné postavenie v hierarchii stvorených bytostí. V konečnom dôsledku by sa mu ale uprela rola Vykupiteľa a stal by sa z neho len akýsi etický prorok, ako to často vidíme práve dnes. Po spochybnení faktu Vykupiteľa by nasledovalo spochybnenie faktu dedičného hriechu a aj potreba vykúpenia a Kristovej obety ako takej, ako to tiež vidíme dnes.

Riešenie koncilových otcov bolo nasledovné: Boh Otec a Boh Syn sú jednej podstaty, sú po grécky „homooúsiou“ čiže „súpodstatní“. Rozdielne sú len osoby Otca a Syna. Rovnako je to aj s Duchom Svätým, ktorý je treťou božskou osobou. Všetky tri tieto božské osoby majú jednu a tú istú podstatu. Je to jeden Boh, tajomným spôsobom v troch osobách a preto môže mať len jednu podstatu. (Tým sa nemyslí, že osoba Pána Ježiša nemá okrem božskej aj ľudskú podstatu. Má obe zároveň, ale ako Boh má jednu a tú istú podstatu s Otcom a Duchom Svätým. Ako človek má podstatu ľudskú. Tieto dve podstaty v ňom existujú zároveň a nezmiešané. Tento problém riešila Cirkev v ďalších storočiach.)

Preto na koncile v Nikai konciloví otcovia jasne zadefinovali, že Pán Ježiš je „consubstantialis patri“, čiže „súpodstatný s Otcom“, ako sa modlíme na sv. omši vo veľkom Kréde.

Blud arianizmu bol koncilom odsúdený, Arius bol exkomunikovaný a koncil schválil Vyznanie viery, text, ktorý je záväzný pre každého pravoverného kresťana až dodnes. Dnes sú vyznávačmi ariánskeho bludu napr. tzv. jehovisti a ďalšie sekty protestantskej proveniencie, prípadne v sekularizovanej podobe horeuvedení humanisti.

Avšak víťazstvo pravovernosti v Nikai nebolo víťazstvom väčšiny. Situácia bola už natoľko zlá, že ariánski biskupi boli na koncile vo väčšine! Presadiť pravovernú náuku sa podarilo menšine aj vďaka tlaku cisára Konštantína.

Okrem arianizmu riešil koncil ďalšie problémy. Zaoberal sa platnosťou krstu heretikov, ktorí spochybovali donatisti a definoval, že aj krst udelený heretikom alebo schizmatikom je platný a osobu už raz pokrstenú aj heretickými kresťanmi nie je nutné znovu krstiť.

Stanovil tiež pravidlá pre určovanie dátumu veľkonočných sviatkov a pravidlá pre opätovné prijímanie kresťanských odpadlíkov. Koncil tiež riešil výsadné postavenie najstarších patriarchátov: rímskeho, alexandrijského, antiochijského a jeruzalemského.

Ariáni sa, samozrejme, nevzdali a čoskoro sa im podarilo zvolať synodu, ktorá spochybnila koncil a vďaka podpore následníka Konštantína Veľkého, jeho syna Constancia, ktorý bol ariánom, sa domohli návratu exkomunikovaného Aria do Alexandrie. Tamojší biskup sv. Atanázius dostal rozkaz, aby prijal Aria späť do alexandrijskej cirkvi, ale odmietol to urobiť. Reakciou na to bolo jeho vyhodenie do Gálie.

Tak sa začal pozoruhodný beh udalostí a následný, dočasný, triumf arianizmu, ktorý takmer pohltil pravovernú Cirkev. Situácia bola v mnohom podobná dnešnej dobe. V roku 360 napísal sv. Gregor Naziánsky:

„Pastieri konali zaiste nerozumne, pretože až na **malú výnimku niekoľkých**, ktorí buď zostali nepovšimnutí kvôli svojej bezvýznamnosti, alebo vzdorovali kvôli svojej čestnosti a ktorí mali byť ponechaní ako semeno a koreň pre nové objavenie a obnovu Izraela vplyvom Ducha, **všetci** otáľali a líšili sa medzi sebou len v tom, že niektorí podľahli skôr a iní neskôr; niektorí boli poprednými majstrami a vodcami v bezbožnosti a iní sa pridali k tomuto táboru pretože boli zdolaní strachom, alebo záujmami, alebo lichôtkami, alebo, čo bolo ešte najospravedlnejšie, svojou vlastnou nevedomosťou.“

Našťastie I. nicejský koncil pevne stanovil hranice pravovernosti a svietil ako maják bojovníkom proti bludu. A svieti aj nám dodnes, aby sme ako sv. Atanázius nepodľahli ani „strachu, ani záujmom, ani lichôtkam“ a hlavne ani „vlastnej nevedomosti“.

URL adresa článku: <https://christianitas.sk/i-nicejsky-koncil-a-arianska-hereza/>